

УДК 321.7:316.752

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/2413-7979/8.11>І. Щербак, студ. магістратури
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків

ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТРУКТУРА ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ

На основі даних шостої хвилі Європейського соціального дослідження зконструйовано та проаналізовано концепт демократичних цінностей у його емпіричному вимірі. Закцентовано увагу на статистичному обґрунтуванні та описі структури демократичних цінностей; на основі різної схильності до них будується емпірична типологія респондентів, а також описуються фактори, що можуть впливати на формування рівня схильності та її вплив на політико-ідеологічні позиції особистості. Особливу увагу приділено аналізу даних у часовому контексті (за лічені місяці до початку Євромайдану) і наявності регіональних розломів у демократичних орієнтаціях. Стверджується, що рівень демократичних цінностей міг бути одним із факторів сплеску соціальної активності у 2013 р.

Ключові слова: демократія, цінності, демократичні цінності, Європейське соціальне дослідження.

Питання вивчення цінностей різних груп населення тієї чи іншої країни та їх впливу на різні сфери соціального життя є одними з найпопулярніших у соціологічних дослідженнях, проте не втрачають актуальності в умовах соціокультурної динаміки, нестабільності суспільства та його трансформацій.

Події, що відбуваються в Україні протягом останніх трьох із половиною років, часто розглядаються в ціннісному дискурсі. Вважається, що революційні події 2013–2014 рр. були боротьбою проти влади, яка пішла наперекір ціннісним настановам народу, спрямованим на демократизацію української політики й усього українського суспільства. З огляду на це важливо дослідити, яким був рівень орієнтації населення нашої країни на демократичні цінності та чи вплинули вони на подальші політичні події в Україні.

Пропонована стаття має на меті визначення рівня поширення серед населення України демократичних цінностей, факторів, що їх формували, і впливу демократичних орієнтацій на політико-ідеологічні настанови українців.

Реалізуючи цю мету, автори звернулись до даних шостої хвилі Європейського Соціального Дослідження, польовий етап якого в Україні відбувся в липні – серпні 2013 р. Ці дані є надзвичайно цінною інформацією про

стан українського суспільства перед Євромайданом, який, безперечно, був індикатором напруженості.

За змінні, що спрямовані на вивчення демократичних цінностей, узято блок запитань E1–E16¹. Респондентам пропонувалось оцінити важливість чинників для функціонування демократії, відповідаючи на запитання "Наскільки важливим для демократії взагалі ви вважаєте такі речі...".

Перш ніж визнати ці змінні індикаторами окремих демократичних змін і здійснити типологізацію респондентів, ми провели аналіз методики на надійність, оскільки деякі її пункти в умовах політичного дискурсу, що панував під час польового етапу дослідження, могли контрастувати з іншими.

Аналіз надійності здійснено за допомогою коефіцієнта альфа Кронбаха та його супутніх показників. Високий загальний показник (0,904) дав можливість зробити висновок про надійність використання методики як такої, проте в нас виникли сумніви щодо зниження надійності двома змінними: щодо голосування іммігрантів та узгодження рішень із європейськими урядами. Ці змінні, на відміну від інших, у разі виключення підвищують надійність шкали (табл. 1).

Таблиця 1. Статистики надійності

Кількість змінних	Альфа Кронбаха	Альфа Кронбаха на стандартизованих даних
16	0,904	0,914
14	0,910	0,917

Виконання повторної процедури після виключення зазначених змінних підтвердило наш висновок, коефіцієнт Кронбаха підвищився до 0,91, зменшилася диспер-

сія. Проте найголовнішим індикатором виключення згаданих змінних є суттєве зниження частки спостережень, що виключаються з аналізу (з 38,5 до 23,8 %) (табл. 2).

Таблиця 2. Частка спостережень, що аналізуються, %

Кількість змінних	Валідні	Виключені
16	61,5	38,5
14	76,2	23,8

Такий вплив виокремлених змінних може мати два пояснення. По-перше, питання щодо голосування іммігрантів лише після набуття громадянства відповідає правовим реаліям України, зокрема її Конституції. Тому більш валідним могло бути зворотне питання – щоб іммігранти, які тривалий час проживають у країні, мали право голосу на виборах. По-друге, питання щодо врахування думки європейських урядів має низьку надійність через дискурсивну невизначеність (у період опитування) щодо майбутнього підписання угоди про асоціацію із ЄС: з одного боку, політичні еліти позиціонували себе як проєвропейські, з іншого – готувалося підґрунття для відмови від підписання. Більше того, узгодження рішень влади із ЄС не є обов'язковим.

Запропоновані в анкеті Європейського соціального дослідження індикатори стосуються різних форм соціально-політичного життя, тому їх можна об'єднати в певні тематичні індекси демократичних цінностей. За аналогією з побудовою методики Ш. Шварца (див. [Ряднова, 2011]) ми виконали багатовимірне шкалування (ALSCAL) для виявлення структури, у якій зазначені цінності² є близькими. На основі візуального аналізу результату шкалування (рис. 1) і додаткового кореляційного аналізу було виділено такі індекси демократичних цінностей (табл. 3): чесний суд, свобода слова, відповідальність влади, прозоре волевиявлення, соціальна держава, політичний плюралізм, мультикультурність.

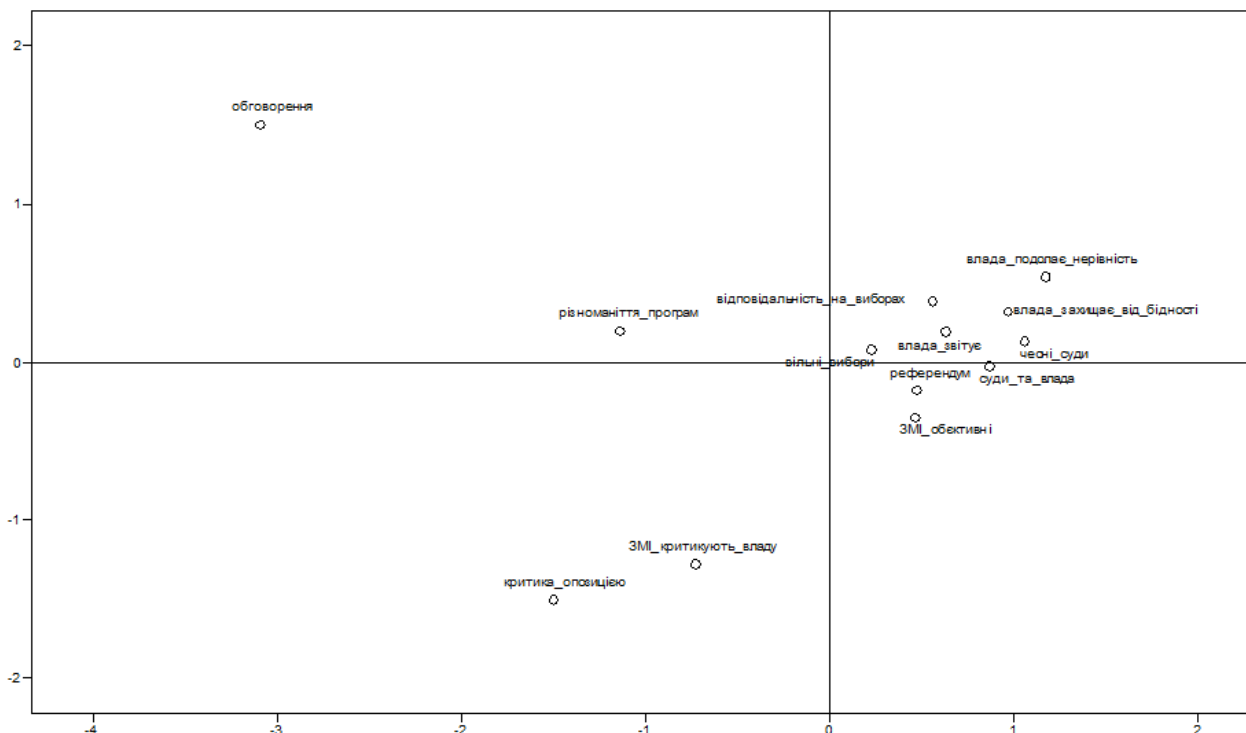

Рис. 1. Результати багатовимірного шкалювання за індикаторами демократичних цінностей

Таблиця 3. Логіка об'єднання демократичних цінностей

Ціннісні осі	Індекси цінностей	Індикатор цінностей
Функціональні	чесний суд	щоб суди ставились до всіх однаково
		щоб суди могли зупинити дії влади, якщо вона перевищує свої повноваження
	відповідальність влади	щоб правлячі партії втрачали підтримку виборців на виборах, якщо погано виконують свою роботу
		щоб влада пояснювала свої рішення виборцям
	прозоре волевиявлення	щоб національні вибори проводились вільно та чесно
щоб громадяни країни мали остаточне слово при розв'язанні найважливіших політичних питань шляхом прямого голосування на референдумах		
соціальна держава	щоб засоби масової інформації надавали громадянам достовірну інформацію, що дозволяє оцінювати роботу влади ³	
	щоб влада захищала всіх громадян від бідності	
Методичні	свобода слова	щоб опозиційні партії могли вільно критикувати владу
		щоб засоби масової інформації могли вільно критикувати владу
	політичний плюралізм	щоб різні політичні партії пропонували виборцям по-справжньому різні програми
		щоб виборці обговорювали політику зі знайомими перед тим, як прийняти рішення, за кого голосувати
мультикультурність	щоб захищалися права меншин	

За допомогою інструменту вираховування змінної ми сконструювали змінні⁴ для ціннісних індексів, розрахувавши середнє значення індикаторів, що в нього входять.

Продовжуючи аналогію з ціннісною методикою Ш. Шварца, ми спробували виділити ціннісні факторні

осі, за якими можна класифікувати ціннісні індекси. Для цього було застосовано конфірматорний факторний аналіз (КФА; методом головних компонент із заданою кількістю факторів), за допомогою якого розподілили індекси за двома факторами (табл. 4).

Таблиця 4. Матриця факторних навантажень ціннісних індексів за результатами КФА

	Фактори	
	1	2
Соціальна держава	0,890	0,131
Відповідальність влади	0,787	0,344
Чесний суд	0,783	0,312
Прозоре волевиявлення	0,639	0,555
Свобода слова	0,214	0,814
Політичний плюралізм	0,268	0,743
Мультикультурність	0,212	0,684